

ZNAČAJAN DOPRINOS PRIKAZU ULOGE REDOVNIŠTVA U CIVILIZACIJSKOM NAPRETKU SLAVONSKE REGIJE

Predstavljamo danas jednu knjigu čiji je obim, samo na prvi pogled, u potpunom neskladu s njezinim značajem i važnošću i to ne samo za toponime pobrojane u naslovu već i puno šire. Govorimo o knjizi dugačkog naslova koji glasi ***Društvena angažiranost redovničkih zajednica u Baranji, Slavoniji i Srijemu***. Govorimo o knjizi od, netko bi rekao tek, a ja bih rekao čak, 85 stranica. Gleda nas s njezine naslovnice kamena glava, jedan od ostataka srednjovjekovne benediktinske opatije u Rudini, na obroncima Psunja.

Riječ je o djelu autorskog dvojca u čije su djelovanje upućeni, usudio bih se reći, samo posvećeni - a s njihovim imenima svi smo se, vjerojatno, ne jednom susreli (ali to nismo uspjeli registrirati) gledajući kratke televizijske dokumentarce iz serije *Kulturna baština*. Ti petnaestminutni filmovi su otkrivali mnoge zaboravljene i nepoznate detalje hrvatske prošlosti ostavljajući, zahvaljujući jedinstvenom spoju slike i riječi, neponovljiv dojam kod gledatelja bilo da su govorili o srednjovjekovnim utverdama na Dunavu, industrijskoj arhitekturi u Slavoniji, zagrebačkim perivojima ili šibenskoj katedrali. Kao nastavak takve uredničko-scenarističke suradnje autorski dvojac Edda Dubravec i Zdenko Samaržija ponudili su pažnji javnosti knjigu o kojoj ovdje danas govorimo.

Riječ – dvije, stoga, o autorima;

- Edda Dubravec diplomirala je arheologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i surađivala u više novinskih izdanja. Dugogodišnja je urednica Znanstvenoga programa Hrvatske radiotelevizije. Napisala je scenarije za za više od pet stotina televizijskih emisija vezanih uz povijest umjetnosti i za gotovo četiri stotine dokumentarnih filmova o hrvatskoj kulturnoj baštini.
- Zdenko Samaržija diplomirao je filozofiju i povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Voditelj je povijesnih istraživanja za konzervatorske i restauratorske studije, autor petnaestak elaborata istražnih radova – o crkvama u Bapskoj, Ivankovu, Novim Mikanovcima, Lipovcu, Gorjanima, franjevačkim samostanima u Našicama i Osijeku, dvorcu u Donjem Miholjcu te drugim objektima. Urednik je monografija i zbornika radova te autor je niza udžbenika, atlasa i priručnika za nastavu povijesti. Pisac je znanstvenih studija, ali i popularnih članaka i feljtona. Sudionik je znanstvenih i stručnih skupova te suradnik je Znanstvenoga programa Hrvatske radiotelevizije i Obrazovnog programa Hrvatskoga radija. Kad kažem da istražuje povijesno graditeljstvo i razvoj medicine u Baranji, Slavoniji i Srijemu onda pominjem tek gornji vrh njegovih mnogostrukih interesa i prostora njegovog djelovanja. Stručnjak je za slavonsko srednjovjekovlje i barok, dinamičan i zanimljiv sugovornik.

Urednik ove knjige dr. sc. Milan Ivanović također je naš današnji gost. Dr. Ivanović je predsjednik Upravnog odbora „Panon“ instituta za strateške studije Osijek i utemeljitelj nakladničke kuće „Alberta“ iz Osijeka. Ovom knjigom „Alberta“ je započela projekt „Povratak knjizi“, o čemu ćemo čuti nešto više kasnije.

Kako sam već rekao, knjiga ima 85 stranica. Kada se, međutim, pogleda *Izbor iz korištene literature*, naveden na njenom kraju, a koji broji preko 130 jedinica, postaje jasno kako je riječ o djelu u kojem je sažeta sama esencija brižljivo nataloženih znanja, sudova i zaključaka. Čitanjem knjige taj se prvi utisak samo pojačava i produbljuje. Radi se o knjizi koja naslovljeni prostor i temu promatra na potpuno nov način, donoseći sažetu sintezu o značaju redovničke baštine u srednjovjekovnom, turskom i post-turskom razdoblju. Jer, kako autori navode, „nijedan samostanski prostor nije istraživao drugačije doli iz prizme građevinske sanacije, postojećeg arhitektonskog sklopa, arheoloških sondi... vizure povijesti umjetnosti...“. Zalažući se za cje-lovit pristup autori se suprotstavljaju sveopćoj površnosti, improvizaciji i mitovima, pa fenomene svoga istraživanja, na temelju pouzdanih povijesnih i kulturoloških činjenica, sagledavaju u ukupnosti njihovog dugog trajanja. Pri tom stvaraju izuzetno znanstveno djelo, izlažući svoje uvide jasno i razumljivo, pristupačno širokom krugu zainteresirane čitalačke publike – za „obrazovnog laika“, kako se navodi u predgovoru.

Nesumnjiv je doprinos redovništva civilizacijskom napretku. Zbog toga je ukratko izložen povijesni razvoj redovništva, od njegovih početaka u kasnoantičko doba, na temeljima pretkršćanskog pustinjaštva. Prikazane su potom redovničke zajednice Katoličke crkve, navedene su njihove osnovne značajke i kronologija pristizanja u naše krajeve. Pominju se tako benediktinci, sa svojim opatijama, među kojima su i one u Nuštru i Šarengradu (da navedem samo nama najbliže lokalitete), pa cisterciti koji su zasadili vinograde u kutjevačkom kraju i izgradili ondje vinske podrumne, smatrane danas najstarijim vinskim podrumima na svijetu koji su još uvijek u funkciji. Slijede templari i ivanovci, koji su prve posjede u Slavoniji dobili u 12. stoljeću, a štitili su hodočasničke puteve i pružali hodočasniciima logističku i moralnu potporu. Povijesnim slijedom pojavljuju se potom pavlini, dominikanci, franjevci, augustinci, isusovci. Opisuju se organizacija srednjovjekovne opatije i društvene zadaće koje su u to doba poduzimale redovničke zajednice. Među značajnijima bila je u srednjem vijeku izgradnja puteva, njihovo održavanje i osiguranje. Time se izravno djelovalo na snažniji razvoj trgovine pa time i ukupnog gospodarstva, a također i na sigurnije kretanje ljudi, nesumnjivo i na brži protok ideja i znanja. Nerijetko su se uz hodočasnička mjesta stvorila i stalna naselja koja svojim imenom i danas podsjećaju na redovničku prošlost – Beli Manastir, Opatovac, Apatin, Ivanovac i deseci drugih, a čija je srednjovjekovna urbana matrica često očuvana do danas.

Uz pastoralni rad redovnici u svojim lokalnim sredinama razvijaju i karitativnu djelatnost. Svakodnevni život nameće i bavljenje svakodnevnim poslovima pa redovnici postaju i vrsni obrtnici, inovatori, nerijetko i s visokim umjetničkim dometima. Opatije i samostani su središta to pismenosti, osnovnog i visokog obrazovanja, rasadnici znanja o poljoprivredi, botanici, matematici, medicini. Od kraja 17. stoljeća vode se u samostanima matične knjige, započinju pisati ljetopisi i samostanske kronike u kojima su ostali zabilježeni važni tragovi prošlosti lokalnih zajednica u kojima su redovnici djelovali. Franjevci osnivaju i prvu tiskaru u Slavoniji, onu osječku, 1735. godine.

Posebna pažnja u knjizi posvećena je redovničkom zdravstvu koje je značilo vrhunac medicinskih usluga u svom vremenu. Još su benediktinci, već od 9. stoljeća, uzgajali ljekovito bilje, što su nastavile i sve kasnije redovničke zajednice. Bolesni redovnici izdvajaju se u posebne ćelije i o njima se vodi posebna briga. U samostanskim knjižnicama skuplja se i proučava medicinska literatura, pišu ljekaruše, redovnici drže i javne ljekarne, liječe stanovništvo, brinu o mjerama javnog zdravstva.

Izmjenjujući tzv. mikroskopski i teleskopski pristup autori ispisuju i osobenu povijest kulture, skladno sklapajući sliku koja na odličan način omogućuje da se redovništvo u okvirima svoga vremena, na omeđenom prostoru Baranje, Slavonije i Srijema sagleda u drugačijem ključu, sve to na način koji omogućuje da društvena djelatnost i civilizacijski doprinos redovničkih zajednica bude predstavljen zanimljivo i plastično, kao da nije riječ o povijesnom vremenu. Više od toga možda i nije moguće, a biće, i ne treba. Na tome autorima odista valja čestitati.

Više je od dvije i pol godine kako sam ovaj rukopis čitao prvi put. Ne mogu, zato, a da ne izrazim i svoje osobno zadovoljstvo što se ova knjiga napokon pojavila. Uz kakve sve neprilike, znaju samo autori i nakladnik. Meni je bilo veliko zadovoljstvo i velika čast što sam o njoj imao priliku govoriti danas i ovdje.

Borivoj Čalić

Riječ na predstavljanju knjige u Vukovaru,
Gradska knjižnica Vukovar, 13. travnja 2016.